

Ірина ВОЛКОВА

(Харків, Україна)

Ольга МАСЛО

(Харків, Україна)

КОМПАРАТИВНІ МОДЕЛІ В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Компаративні моделі є виразним матеріалом для глибокого дослідження найяскравіших когнітивних ознак, якими сповнено провідні духовні цінності нашого народу, його ментальність. Конструкції з порівняльною складовою є досить-таки частотними в художньому тексті, сприяють установленню притаманних ознак предмета, як прийом художнього мовлення являють собою один із засобів змалювання й уточнення образу. У мовознавстві природу порівняльних конструкцій було проаналізовано в кількох аспектах: граматичному, фразеологічному, ономаціологічному, функціонально-стилістичному. Порівняння як експресивний засіб розглядали у своїх працях В. Яригіна, Л. Гололюх, О. Сухолитка та багато інших мовознавців.

На нашу думку, аналіз порівняльних одиниць дає ключ до розуміння пізнавальної та комунікативної функції елементів їхньої структури. Такий аналіз можливий завдяки вербалізації мовцями за допомогою порівняльних конструкцій певної культурно-національної інформації.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю спеціальних комплексних мовознавчих досліджень, які містять ментально-мовний опис концептів, що стали предметом і образом порівняння. До того ж, мовотворчість багатьох сучасних українських письменників, зокрема Володимира Лиса, є ще не дослідженим об'єктом, попри надзвичайну популярність і навіть певну «зразковість» їх творів.

Наукова новизна роботи виявляється в тому, що в ній уперше в виокремлено й проаналізовано порівняльні мовні засоби твору В. Лиса, розроблено їх типологію.

Основною **метою** роботи є встановити морфологічну та формально-синтаксичну типологію порівнянь, дослідити мовні особливості виявлення порівняльних засобів роману В.Лиса «Століття Якова», які сприяють вираженню культурно-національної інформації в цьому творі.

Об'єктом дослідження стала мовна організація роману «Століття Якова». **Предметом** – морфологічні та формально-синтаксичні типи порівнянь.

У мові художнього тексту вивчення специфіки порівнянь набуває особливої дослідницької ваги. Адже тут емоційно-оцінний характер порівнянь виявляється максимально повно, фіксуючи ментальні елементи картини світу. Ми згодні з думкою про те, що засоби експресивності певною мірою є актуалізаторами тексту, можуть розширювати асоціативне його сприйняття, інтерпретацію та суб'єктивне осмислення [2, с. 6]. Це повною мірою стосується порівняння як одного з компонентів вираження мовної картини світу художнього тексту.

Отже, порівняння як особливий прийом віддзеркалення в мові об'єктивної реальності і спосіб її пізнання вимагає дослідження його стилістичних функцій в сучасній прозі, оскільки є важливим елементом у дослідженні мовної картини художнього тексту.

Найчастотнішими морфологічними моделями порівнянь у досліджуваному матеріалі є такі: іменник – іменник, особова форма дієслова – іменник, дієслово або фразеологізм, прикметник – іменник, прислівник – займенник: *Не розкрутиш назад день чи рік, як те колесо* [3, с.42]; *Дурне діло не хитре. Влюбетися, як води квартиру випити* [3, с. 22]. Найхарактернішими моделями порівняння в досліджуваному матеріалі виявляються іменник-іменник та моделі з особовим дієсловом. Наявність великої кількості дієслівних порівнянь можна пояснити їх здатністю виражати вказівку на особу чи предмет та їх кількість.

Зауважимо, що наші результати не збігаються, наприклад, із результатами аналізу таких типів порівнянь у інших авторів, наприклад у роботі Маковецької-Гудзь Ю. А. [4, с. 6], де до найбільш частотних віднесено моделі іменник – іменник, займенник – іменник, особова форма дієслова – іменник, прикметник – іменник, іменник – прикметник, іменник – займенник.

Формально-синтаксичні моделі порівняння уклалися нами з урахуванням без- / сполучниковості порівняльної синтаксичної конструкції. Вони є достатньо умовними та дають лише часткову інформацію про синтаксичну природу речення з порівнянням: *Огортала могилки біла пелена. Ніби саван...* [3, с. 194]; *Тут і Олька, як пізня зеленичка, коло нього, де не візьмися, вироста* [3, с. 188]. Тут частотними є сполучники *ніби* і *як*.

Прості сполучникові порівняння у досліджуваному матеріалі представлено лише моделями з препозитивним суб'єктом порівняння: *Дурне діло не хитре. Влюбетися, як води кварту випити* [3, с. 22]. Моделей із постпозитивним суб'єктом нами не виявлено. Це, на нашу думку, можна пояснити тим, що прозовий текст за інтенсивністю та емоційністю зображуваного більш спокійний, ніж, наприклад, поетичний, для якого така модель є хоч і менш частотною, порівняно з першою, та все ж досить часто вживаною.

В. Лисом також використано розгорнуте порівняння як конструкцію, що містить у межах одного речення кілька порівнянь, які зіставляються на основі різних ознак або уточнюють одна одну. Серед них є такі: монопредикативні конструкції: *Хтось закричав, натовп хитнувся, мов одна велетенська хвиля* [3, с. 39]; біпредикативні конструкції (містять у своїй структурі два суб'єкти порівняння і два об'єкти порівняння): *Голос із минулого, далекий, наче луна, що прилетіла із-за лісу. І гострий, мов лезо ножа, що розрізує йому горло. Навпіл* [3, с. 48]. Така конструкція є менш продуктивною порівняно з попередньою; поліпредикативні конструкції: *Улянка тогдішня йому завше на вишеньку молоденьку схожою була і на ялинку водночас – їх обох батько посадив у двадцять п'ятім році коло вулиці по краях городу – тяглися*

теї дерева до неба й мовби хотіли гілляччям світ доколишній пригорнути – кожна по-своєму. Очі неїни паволокою-туманцем затягнуті, пропікали наскрізь і зразу за віями ховалися од свої допитливості дівочої [3, с. 26].

Безсполучникові моделі є рідковживаними. Ми можемо їх ілюструвати лише прикметниковими зворотами та прикладками: *Кожну рисочку вивчив на її обличчі, овальному, засмаглому, на сонце схожому* [3, с. 28]; *гостя-нава* [3, с. 109]; *сміхом-дзвіночком* [3, с. 146]. Слід зазначити, що прикладка рідко виконує в аналізованому тексті функцію порівняння. Нами зафіксовано лише 6 таких прикладів. Невелику кількість безсполучникових порівнянь у вибірці можна пояснити тим, що вони не характерні для української мови.

Отже, найчастотнішими в досліджуваному матеріалі є сполучникові моделі порівнянь, що містять іменники та особові форми дієслів та являють собою монопредикативні сполучникові порівняльні конструкції. При цьому, найбільш уживаними є сполучники *як, мовби*. Виконаний нами аналіз дає змогу глибше пізнати мовні особливості творів Володимира Лиса, з'ясувати випадки використання компаративних мовних конструкцій, їхню потенційну функційність та стилістичні можливості з погляду національної специфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі української художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. – К. 1996. 20 с.
2. Коваль Т. Л. Засоби експресивізації українського газетного дискурсу початку ХХІ ст.: автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Запоріжжя, 2011. 19 с.
3. Лис В. Століття Якова. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 240 с.
4. Маковецька-Гудзь Ю. А. Семантико-граматичні моделі художніх порівнянь (на матеріалі української поетичної мови 70-90-х років ХХ століття): автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. К., 2010. 20 с.

